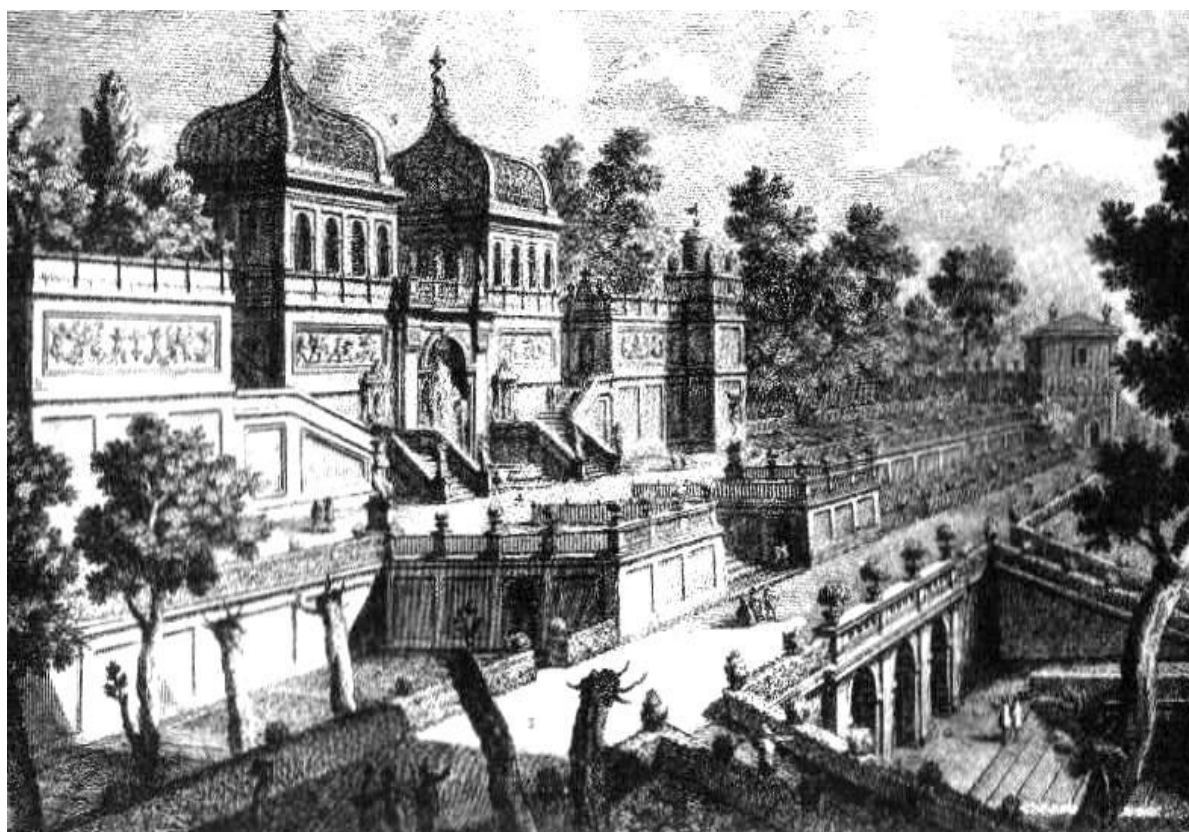

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА**

І. В. ДРЕВАЛЬ

**КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
З ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРЕТИЧНІ Й МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ
АРХІТЕКТУРНОГО ПРОЕКТУВАННЯ» (М 3.1)**

(для студентів 3 курсу освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр
за напрямом підготовки 6.060102 – “Архітектура”
спеціальності “Містобудування”)

**Харків
ХНАМГ
2011**

Древаль І. В. Конспект лекцій з дисципліни «Теоретичні й методичні основи архітектурного проектування» (М 3.1) для студентів 3 курсу освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр за напрямом підготовки 6.060102 – “Архітектура” спеціальності “Містобудування”/ І. В. Древаль; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2011. – 50 с .

Автор: доц. І. В. Древаль

Рецензент: док. архіт. Н. Я. Крижановська

Рекомендовано кафедрою АіЛП, протокол № 7 від 28 .01. 2010 р.

ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

ВСТУП	4
ЗМ. 3.1.1. ТЕМА 1. ЗАВДАННЯ ЛАНДШАФТНОЇ АРХІТЕКТУРИ, ОБ’ЄКТИ ЛАНДШАФТНОГО ПРОЕКТУВАННЯ. ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ЛАНДШАФТНОЇ АРХІТЕКТУРИ	6
ЛЕКЦІЯ 1. Об’єкти ландшафтної архітектури. Цілі й завдання ландшафтного проектування.....	6
ЛЕКЦІЯ 2. Еволюція заходів перетворення природного ландшафту на антропогенний. Сучасні наукові погляди на проблеми взаємодії людини і природи.....	12
ЛЕКЦІЯ 3. Основи ландшафтного аналізу території. Поняття про комплекс природно-кліматичних умов.....	15
ЗМ. 3.1.2. ТЕМА 2. САДОВО-ПАРКОВЕ МИСТЕЦТВО Й ОСНОВНІ ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ОБ’ЄКТІВ. РЕГУЛЯРНИЙ ТА МАЛЬОВНИЧИЙ СТИЛЬОВИЙ НАПРЯМОК У САДОВО-ПАРКОВОМУ МИСТЕЦТВІ І ЙОГО ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ	20
ЛЕКЦІЯ 4. Садово-паркове мистецтво - перший етап у перетворенні природного ландшафту. Основні фактори, що вплинули на прийоми ландшафтної організації територій історичних садів.....	20
ЛЕКЦІЯ 5. Основа регулярного напрямку в садово-парковому мистецтві. Принципи регулярного формування садів і парків. Яскраві історичні приклади регулярного стильового напрямку: сади Давнього Єгипту, сади Давнього Межиріччя (Сади Семіраміди), сади Давньої Греції і Риму.....	23
ЛЕКЦІЯ 6. Італійські сади епохи Відродження і бароко французькі сади епохи Ренесансу, регулярні сади Росії. Основні фактори формотворення ландшафту. Головні характеристики садів і парків.....	30
ЗМ. 3.1.3. ТЕМА 3. МАЛЬОВНИЧИЙ СТИЛЬОВИЙ НАПРЯМОК У САДОВО-ПАРКОВОМУ МИСТЕЦТВІ І ЙОГО ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ	37
ЛЕКЦІЯ 7. Уявлення про природне середовище як про першорядну естетичну і життєву цінність - філософська основа ландшафтного стильового напрямку у садово-парковому мистецтві. Садово-паркове мистецтво Давнього Китаю.....	37
ЛЕКЦІЯ 8. Садово-паркове мистецтво Японії.....	40
ЛЕКЦІЯ 9. Особливості наслідування Східного садово-паркового мистецтва в Європі.....	43
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ	48

ВСТУП

Змістовний модуль 3.1 з дисципліни „Теоретичні й методичні основи архітектурного проектування” присвячений знайомству з *основами ландшафтної архітектури*. *Ландшафтна архітектура* - особливий вид практичної, проектної і наукової діяльності. Об'єкти діяльності ландшафтного архітектора, - відкриті простори, - знаходяться на різних містобудівних рівнях. Це сади, парки, сквери, санітарно-захисні смуги, система озеленення міста в цілому, місця позаміського відпочинку, рекреаційні зони, тощо.

Ландшафтне проектування є важливою складовою діяльності ландшафтного архітектора. Проектування об'єктів ландшафтної архітектури потребує різноманітних знань. Особливо важливе місце займають знання з історії садово-паркового мистецтва, що є підвалинами розвитку ландшафтної архітектури, розкривають першоджерела та закономірності формування найкращих взірців ландшафтного мистецтва різних історичних епох та культур.

Предмет вивчення дисципліни: формування навколишнього середовища засобами ландшафтної архітектури.

Основною метою курсу є ознайомлення з ландшафтною архітектурою як самостійним розділом знань і професійної діяльності, що тісно пов'язана з містобудуванням, архітектурою і дизайном міського середовища, а також спирається на досягнення таких галузей науки як географія, екологія, дендрологія, соціологія.

Основними завданнями курсу є наступні:

- ознайомити студентів з основними поняттями ландшафтної архітектури та підвалинами ландшафтного проектування;
- ознайомити студентів з основними елементами ландшафту, їхнім взаємозв'язком з іншими компонентами навколишнього середовища у світлі сучасних наукових теорій;
- сформувати у студентів уявлення про функціональні, естетичні та екологічні можливості природних елементів;

- ознайомити студентів з етапами розвитку ландшафтної архітектури в контексті співвідношення "людина - природа" на різних історичних етапах;
- розкрити перед студентами взаємозв'язок між основними характеристиками регулярного та пейзажного стильових напрямків у садово-парковому мистецтві та факторами, що їх зумовили;
- сформувати у студентів уявлення про основи проектування ландшафтних об'єктів сучасного міста на прикладі міського парку

Лекційний курс складається з трьох тем, що послідовно розкривають актуальні наукові погляди на ландшафтну архітектуру як особливий вид архітектурної діяльності та історію її розвитку. Засвоєння змісту лекційного курсу сприяє формуванню у студента сучасного наукового уявлення про роль і значення ландшафтної архітектури у діяльності по створенню комфортного середовища життєдіяльності людини на основі гармонійного поєднання природних та антропогенних компонентів. В лекціях розкриваються головні властивості й характеристики природних елементів на прикладах формування історичних ландшафтних об'єктів – взірців садово-паркового мистецтва двох основних стильових напрямків: регулярного та пейзажного (мальовничого).

В процесі вивчення дисципліни студент повинен оволодіти *знаннями про:*

- головні завдання ландшафтної архітектури та її об'єкти;
- основні фактори, що впливають на формування ландшафтних об'єктів;
- основні стилістичні характеристики регулярного та мальовничого напрямку садово-паркового мистецтва;
- *та вміннями:*
- застосування методики ландшафтного передпроектного аналізу;
- моделювання ландшафтних об'єктів (садів, парків) в регулярному та пейзажному стилі.

ЗМ. 3.1.1. ТЕМА 1. ЗАВДАННЯ ЛАНДШАФТНОЇ АРХІТЕКТУРИ, ОБ'ЄКТИ ЛАНДШАФТНОГО ПРОЕКТУВАННЯ. ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ЛАНДШАФТНОЇ АРХІТЕКТУРИ

ЛЕКЦІЯ 1. ОБ'ЄКТИ ЛАНДШАФТНОЇ АРХІТЕКТУРИ. ЦІЛІ Й ЗАВДАННЯ ЛАНДШАФТНОГО ПРОЕКТУВАННЯ

Життєдіяльність сучасної людини, суспільства протікає в штучно створеному середовищі, що включає два основних його типи:

- забудовані простори (окремі будівлі; ділянки житлової, цивільної, промислової забудови тощо);
- незабудовані відкриті простори, (сади, сквери, площі, парки тощо).

Проектування забудованих просторів та їх елементів належить до сфери діяльності архітекторів і спеціалістів з містобудування. Формування саме *відкритих просторів* є змістом діяльності ландшафтних архітекторів.

Таким чином, ландшафтну архітектуру слід розглядати як особливий вид практичної, проектної і наукової діяльності, що спрямована на формування *відкритих просторів* різних містобудівних рівнів. Яскравою особливістю ландшафтної архітектури є активне залучення в процесі формування штучного середовища природних компонентів: рослинності, рельєфу, води.

Важливим моментом в оволодінні мистецтвом ландшафтного проектування є складання *уявлення про об'єкти ландшафтної архітектури*. З позицій сучасних наукових поглядів ці об'єкти - відкриті простори, - слід розглядати на різних містобудівних рівнях, що мають ієрархічну структуру (система населених місць (СНМ), місто, ділянка міста). Вони розрізняються фізичними розмірами, функціональним використанням, співвідношенням природних і антропогенних елементів.

Ландшафтна архітектура – сфера діяльності, що постійно еволюціонує. Історично, з розвитком урбанізації, кількість і складність об'єктів ландшафтного проектування збільшувалась. З погляду на це

розрізняються етапи становлення ландшафтної архітектури, пов'язані і зумовлені еволюцією поглядів на відносини «Людина - Природа», технічними й технологічними здобутками людства, соціальними потребами і умовами.

У ХХІ сторіччі ландшафтна архітектура буде набувати усе більшого значення, як засіб формування якісно нового середовища життєдіяльності суспільства, що передбачає розв'язання тонких та делікатних завдань збереження природного ландшафту не тільки в *структурі населених місць*, а і на рівні *міжміських територій*. Оволодіння знаннями з ландшафтної архітектури і ландшафтного проектування є вельми необхідним з позиції подальшого вдосконалення життєвого простору людини різних містобудівних рівнів на основі гармонійного поєднання його природних та антропогенних елементів.

Специфіка, основні поняття і об'єкти, ландшафтної архітектури .

Відповідно до сучасних наукових поглядів, ландшафтна архітектура – особливий різновид проектно-практичної діяльності, спрямований на формування функціонально доцільного, естетично досконалого і екологічно безпечного середовища *відкритих просторів* засобами гармонійного поєднання природних і антропогенних елементів. Саме специфіка об'єктів - *відкритих просторів*, - зумовлює *специфіку* ландшафтної архітектури і ландшафтного проектування.

Особливості об'єкта потребують особливих знань, підходів у дослідженні, прийомів, принципів у проектуванні. Важливе значення для успішного, ефективного формування середовища відкритих просторів має *система понять*, що є підвалинами ландшафтного проектування. Сьогодні система понять базується на знаннях, що акумулювалися в *географічному ландшафтознавстві*, що є самостійним науковим напрямком. Велике різноманіття *відкритих просторів*, відповідно до географічних поглядів, розділяється на *дві великі групи* за ознакою наявності втручання людського

фактору у первинне природне середовище географічних ландшафтів. Це *природні й антропогени* ландшафти.

Ландшафт природний – це однорідна ділянка суходолу, в межах якої природні компоненти (клімат, рельєф, вода, земля, рослинність та тваринний світ) утворюють взаємно пов'язану і взаємозалежну єдність, мають своєрідний зовнішній вигляд. До природних ландшафтів слід відносити всі ландшафти, що утворилися в процесі природного розвитку і не мають слідів діяльності людини. Природні ландшафти розділяють на менші його складові – природно-територіальні комплекси. Найменшою ландшафтною одиницею є фація (дубовий гай, схил, невеличке озеро).

Більшість сучасних географів ландшафтознавців вказують на існування *п'яти основних ландшафтних компонентів: земної кори (літогенної основи Землі), води, повітря, рослинного та тваринного світів*. Чимало дослідників додають до цього ряду і людину, що є вельми слушним з погляду динаміки впливу антропогенного фактора на природне середовище.

Серед усіх компонентів ландшафту *земна кора* розглядається як стабільний елемент, що зумовлює стабільний характер природно - територіальних комплексів. Вона зумовлює розміщення та рух води і, значною мірою стан і переміщення повітряних мас. Спільна взаємодія *земної кори, води і повітря* утворюють підґрунтя для розвитку систем рослинності та тваринного світу. Таким чином, складається місцева кліматична характеристика ділянки земної поверхні зі своєрідним набором рослинності та тваринним світом (*біогеоценоз*). Такій ділянці притаманна властивість постійного *самовідновлення* і розвитку живого. Ця властивість живої природи є вельми важливою для людини, бо саме природний ландшафт забезпечує умови для існування і подальшого розвитку суспільства. Це, насамперед, чисте повітря і вода, мікроклімат, рослини і тварини.

Сьогодні на землі залишилося мало недоторканих природних ландшафтів. Однак на практиці термін «природний ландшафт» застосовують тоді, коли вплив людини мінімальний і не *порушує здатності до*

самовідновлення. Діяльність людини (*антропогенний вплив*) призводить до змін природних компонентів (рельєфу, рослинності, води, повітря тощо), шляхом побудови міст, селищ, прокладання інженерних і транспортних комунікацій, засівання полів, видобутку корисних копалин. Вчені вказують на постійне розширення антропогенного впливу на природне середовище в процесі історичного розвитку людської цивілізації.

Ландшафти, що утворилися в процесі життєдіяльності людини і перетворення природних ландшафтів, отримали назву *антропогенних*. *Антропогенний ландшафт*, насамперед, характеризується тим, що у його формуванні велику роль відіграла господарська діяльність людини. В залежності від якісних характеристик цієї діяльності розрізняють різновиди антропогенного ландшафту: *культурні й акультурні*. До *культурних ландшафтів* відносять такі, що були сформовані цілеспрямовано для утворення функціонально ефективного і естетично досконалого середовища життєдіяльності (сади, парки, сквери, набережні тощо). На відміну від культурних ландшафтів, в результаті господарської діяльності людини з'являються і *акультурні* ландшафти: пустирі, порушені території, сміттєзвалища тощо.

Серед культурних ландшафтів особливе місце у містобудівному і ландшафтному проектуванні займає *міський ландшафт*. *Міський ландшафт* – складна система що включає *природні й антропогенні складові*. До *природних складових (компонентів)* можна віднести кліматичні чинники; рельєф міста; природні елементи гідросистеми: ті, що знаходяться на поверхні (річки, озера) і підземні води; елементи озеленення, що існували історично на території міста (гай, ліс). Зрозуміло, що усі ці елементи вже не є суто природними. Знаходячись в структурі міста вони мають на собі сліди антропогенних впливів: рельєф частково знівельований, вода в річках забруднена, озеленені ділянки розсікають інженерні комунікації. Але природна основа здатна до часткового самовідновлення (оновлення повітря, фільтрація води у ґрунті, самостійне зростання дерев, кущів, трав'янистих

рослин) в умовах прийняття вірних рішень з містобудівного і ландшафтного проектування.

До *антропогенних компонентів* в структурі міського ландшафту відносять елементи забудови всіх різновидів, інженерні й транспортні комунікації, які знаходяться у наземному, надземному і підземному рівнях.

Таким чином, *специфіка* міського ландшафту обумовлюється великою значущістю в його структурі штучних складових і антропогенних факторів. Хоча міський ландшафт генетично пов'язаний із природною першоосновою, кліматичними умовами, він є продуктом техногенного втручання в природні процеси. З іншого боку він є творінням *містобудівного і ландшафтного мистецтва*, що базується на гармонійному поєднанні живої природи (природної основи), інженерного розрахунку і архітектурно-містобудівної творчості. Чим точнішими будуть розрахунки і вдалішими проектні рішення, тим більше процеси на ділянках *природного ландшафту* міста (у лісопарках, лугопарках, парках, садах, акваторіях річок, озер) наближатимуться до самовідновлення.

Поняття про міський ландшафт, як різновид географічних ландшафтів підкреслює їх взаємозв'язок та взаємозалежність, що спонукає ландшафтне проектування до пошуку форм *рівноваги у взаємному існуванні Природи і Людини*. Такий підхід відкидає протиставлення технологічної могутності людства законам природи. *Навпаки, наука і технологія сучасності активно застосовується у ландшафтному проектуванні з позицій екології.*

В ландшафтній архітектурі існує *географічний підхід*, що базується на вище викладених поняттях про природний і антропогенний ландшафти. Він відрізняється від візуального підходу, згідно з яким при проектуванні об'єктів відкритих просторів враховують лише видимі, візуальні характеристики ландшафту і не беруть до уваги те, що знаходиться за межами зорового сприйняття, або не має значення для формальної композиції (підземні води, тваринний світ, інженерні комунікації). Візуальний підхід спрямований на рішення в першу чергу композиційних

завдань формотворення відкритих просторів. Він сформувався у ті часи, коли перетворення природного ландшафту охоплювало відносно малі території і наслідками цих змін можна було знехтувати.

Рішення завдань формування повноцінного в функціональному, естетичному і екологічному аспектах середовища засобами ландшафтного проектування можливо сьогодні тільки спираючись на сучасні наукові уявлення про ландшафт. Сьогодні актуальним є географічний підхід до ландшафту, який передбачає врахування в ході проектування не тільки видимого його частину, а і такі характеристики як: якість ґрунтів, підземні води, інженерні комунікації тощо. Важливо враховувати вплив елементів природи міста на покращення показників санітарно-гігієнічного стану міського середовища. В процесі ландшафтного проектування слід виділити його функціональні, естетичні, економічні й екологічні аспекти.

Ландшафтна архітектура має зв'язок з іншими видами науково-проектної і практичної діяльності: містобудуванням, архітектурою, географією, дендрологією тощо. Знання цих сфер діяльності залучаються до вирішення завдань ландшафтного проектування. Так, наприклад, відкриті простори міста є містобудівними елементами, тому їх розміщення і функціональне використання вирішуються в процесі містобудівного проектування.

Таким чином, *специфіка* ландшафтної архітектури полягає в залученні до формування об'єктів життєдіяльності людини відкритих просторів, що головним чином, складаються із природних елементів: рельєфу, ґрунтів, води, озеленення, а також невеликої частини антропогенних компонентів. Гармонійне та ефективне поєднання цих двох груп елементів для вирішення функціональних, естетичних, економічних і екологічних завдань при формуванні ландшафтного об'єкта є метою ландшафтного проектування.

Зазначені базові поняття ландшафтної архітектури та її специфіка набудуть розвитку і доповнення в подальшому.

ЛЕКЦІЯ 2. ЕВОЛЮЦІЯ ЗАХОДІВ ПЕРЕТВОРЕННЯ ПРИРОДНОГО ЛАНДШАФТУ В АНТРОПОГЕННИЙ. СУЧАСНІ НАУКОВІ ПОГЛЯДИ НА ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ЛЮДИНИ І ПРИРОДИ

Головна мета ландшафтного проектування полягає у функціонально-просторовій організації відкритих просторів урбанізованого середовища різних містобудівних рівнів шляхом перетворення природного ландшафту, або утворення штучного за законами естетики, функціональної доцільності і екологічної рівноваги. Ландшафтна архітектура вирішує завдання: від систем населених місць до окремої невеличкої ділянки біля будинку. Сучасна наука виділяє чотири основні містобудівні рівні проектування ландшафтних об'єктів:

- система населених місць (СНМ);
- місто в цілому і елементи міської структури, що включають відкриті простори (житловий район; міський центр, містобудівний комплекс тощо);
- елементи системи відкритих просторів міста (парк, сад, бульвар, сквер тощо);
- фрагмент, невеличка ділянка відкритого простору (майданчик відпочинку, декоративна водойма, паркова алея тощо).

Кожен рівень виконує якусь основну функцію та має свої головні правила організації. Суть цих правил полягає в тому, що ландшафтний архітектор повинен максимально раціонально та доцільно використовувати при проектуванні об'єктів існуючі природні умови, дотримуватись *оптимального співвідношення* між природними та антропогенними компонентами, вирішуючи завдання на різних містобудівних рівнях. Відкриті озеленені простори охоплюють не тільки місто, але і його околиці. Вони є частиною системи відкритих просторів чи агломерації групи населених місць. Максимальне збереження природних елементів у структурі урбанізованого ландшафту – необхідна умова рішення екологічних

соціально-функціональних, санітарно-гігієнічних і естетичних задач його функціонування і розвитку.

Завдання, що вирішує ландшафтний архітектор мають комплексний характер і включають функціональні, естетичні, економічні й екологічні аспекти. Але значущість, вагомість кожного із зазначених аспектів для об'єктів ландшафтного проектування різна на кожному містобудівному рівні. Так, на рівні систем населених місць головним завданням є природоохоронне: збереження та подальший розвиток природних ландшафтів. На рівні міста вирішуються завдання перетворення природної основи міста, що включає: функціональне й композиційне упорядкування відкритих просторів, забезпечення екологічної рівноваги між природною і антропогенною складовою у міському середовищі. На рівні окремої ділянки відкритого простору вирішуються завдання гармонійного поєднання природних й антропогенних компонентів для забезпечення функціональної ефективності й естетичної досконалості об'єкта.

Об'єкти ландшафтного проектування (відкриті простори) розглядаються як компоненти єдиної системи, що взаємодіють між собою та іншими системами. Для сучасного етапу розвитку ландшафтно́ї науки характерне поєднання *ресурсного та природоохоронного* методів аналізу та проектування ландшафтних об'єктів.

Ресурсний метод полягає в оцінці ландшафту з позиції його використання для функціональних потреб суспільства.

Природоохоронний метод полягає в оцінці ландшафту з позиції його максимального збереження в умовах функціонального використання.

Важливим є ієрархічне підпорядкування цих завдань в процесі формування урбанізованого середовища. Вирішення завдань нижчого рангу потрібно вирішувати з урахуванням особливостей побудови урбанізованого середовища вищого рангу, а проектне рішення на вищому містобудівному рівні завжди впливає на нижчий ієрархічний рівень. Наприклад, ландшафтним упорядкуванням міста необхідно займатися із врахуванням

особливостей розміщення елементів урбанізованого та природного ландшафтів на рівні СНМ. Наприклад, при виборі місця розміщення промислової зони певним екологічно-планувальним обмеженням можна розглядати ліси, заповідники, що межують з містом. Навпаки, для міського парку або житлової забудови сусідство з зовнішніми озеленими відкритими просторами є сприятливим. Як і для природних ландшафтів СНМ, таке сусідство є «екологічно безпечним». Особливості формування елементів відкритих просторів нижчих містобудівних рівнів завжди впливають на функціонування вищих містобудівних систем. Наприклад, невдале проектне рішення міського парку (частини міста) впливає на погіршення функціональних, санітарно-гігієнічних, екологічних, естетичних характеристик всього міста.

Уміння гармонійно поєднатися з природним середовищем, максимально ощадливо витрачаючи його ресурси, на думку багатьох учених, стало питанням виживання людської цивілізації. Пошук компромісу між невтручанням і скоренням природи призводить до ідеї *коеволюції* – одночасного співіснування та підтримки стійкої динамічної рівноваги між природою і людською *«техносферою»*. Відповідно до ухваленої в Україні концепції стійкого розвитку міст, як найважливіший критерій визначення перспектив розвитку урбаністичного середовища, названа екологічна ефективність, що означає оптимальне співвідношення природних компонентів і штучного середовища, що мусить гарантувати стабільність екосистеми та відтворення ресурсів міського розвитку.

Слід зауважити, що названі завдання ландшафтний архітектор вирішує у тісній *співпраці з спеціалістами суміжних галузей*, де він завжди займає своє особливе місце. Саме тому так важливо оволодіти сучасною термінологією і опанувати основні наукові поняття зі сфери ландшафтного проектування. На рівні СНМ ландшафтний архітектор лише залучається до співпраці. Для прийняття ефективних рішень в сучасних умовах для ландшафтного проектування використовують знання із суміжних сфер:

географії, екології, гідрогеології, біології, геоурбаністики, соціології тощо. Таким чином, формування сучасної ландшафтної архітектури, як самостійної сфери науково-практичної і проектної діяльності, - результат нового етапу в осмисленні взаємин "людина - природа".

Література: 1,2,7, 9,12.

ЛЕКЦІЯ 3. ОСНОВИ ЛАНДШАФТНОГО АНАЛІЗУ ТЕРИТОРІЇ. ПОНЯТТЯ ПРО КОМПЛЕКС ПРИРОДНО-КЛІМАТИЧНИХ УМОВ. АНАЛІЗ ХАРАКТЕРИСТИК РЕЛЬЄФУ, ВОДНИХ РЕСУРСІВ, ЕЛЕМЕНТІВ ОЗЕЛЕНЕННЯ

Для кожного містобудівного рівня проектування формується своя *група завдань*, спрямованих на досягнення зазначеної мети. Так, на рівні СНМ вирішуються завдання збереження рівноваги між природними та антропогенними ландшафтами, утворення умов для максимального збереження природних ландшафтів шляхом раціонального розподілу антропогенного навантаження на них. На цьому рівні для теорії і практики ландшафтного проектування важливе значення мають поняття про заміські, ландшафти, що оточують місто. Це, за функціональною ознакою, сільськогосподарські, комунально-господарські, транспортні, рекреаційні ландшафти. Саме рекреаційні ландшафти, де серед природних ландшафтів (лісів, луків, річкових долин тощо) розташовані бази відпочинку, пляжі, прокладені туристичні маршрути, є також об'єктами ландшафтного проектування.

Функціональні складові завдань ландшафтного проектування полягають у забезпеченні протікання таких функціональних процесів життєдіяльності городян, як рекреаційні й транзитний рух. Естетична складова завдань – одна із найважливіших для ландшафтного проектування. Впливовими є також економічний і екологічний фактори. Елементи природи міста на обумовлюють покращення показників санітарно-гігієнічного стану міського середовища. Тому, на тлі загострення екологічних проблем

природоохоронна та природо перетворююча функції ландшафтної архітектури вельми актуальні.

Хоча діяльність з упорядкування відкритих просторів, за законами краси і функціональної доцільності має глибоке історичне коріння, сам термін «ландшафтна архітектура» з'явився лише в кінці 19 ст. в США у зв'язку з розбудовою перших національних парків, а до Європи це поняття прийшло пізніше. Накопичення знань з ландшафтної архітектури проходило на різних етапах в сферах науково-практичної діяльності з садівництва, садово-паркового мистецтва, озеленення міст.

Слід підкреслити, що накопичення знань і формування понятійного апарата сучасної ландшафтної архітектури має свій історичний шлях, пов'язаний із розвитком процесів урбанізації, розширення сфери впливу людини на первинне природне середовище, вдосконалення засобів його перетворення. Нагромадження базових даних з перетворення ландшафту на різних етапах розвитку людського суспільства мало свої особливості.

Так, перший етап пов'язаний із садово-парковим мистецтвом, що значною мірою базувався на знаннях із садівництва, агротехніки. Формування просторів відбувалося за законами композиції: цілісності, структурності, ритму, масштабності, контрасту і нюансу тощо.

В період становлення міста розвиток ландшафтної архітектури відбувався на тлі пошуків ефективних заходів озеленення міських територій і забезпечення городян рекреаційними об'єктами. На цій стадії накопичували знання пов'язані із соціологією, теорією містобудування, економікою зеленого господарства. В цей період в ландшафтному проектуванні з'явилися такі поняття, як норми озеленення міських територій, функціональна типологія міських озелених просторів, озеленення і благоустрій міст .

Сьогодні накопичення знань відбувається в таких науково-практичних сферах як ландшафтний дизайн, ландшафтне планування, урбоекологія.

Існує взаємозв'язок ландшафтної архітектури з іншими видами науково-проектної і практичної діяльності. Вона займає важливе місце в сучасній системі архітектурно-містобудівних знань і проектуванні.

Історія свідчить, що існує стійкий взаємозв'язок масштабів перетворень відкритих просторів з рівнем розвитку виробничих сил суспільства, а також із естетико-філософськими поглядами на відносини "Людина - Природа".

Ландшафтне проектування має зв'язок з вирішенням інших містобудівних завдань: містобудівних, екологічних, санітарно-гігієнічних.

Уміння гармонійне вписатися в природне середовище, максимально економно витрачаючи її ресурси, на думку багатьох учених, стало питанням виживання людської цивілізації. Роста потреба і в естетичному осмисленні і виявленні за допомогою формоутворення екологічно ефективних рішень. Просторова форма в архітектурі і містобудуванні - одночасно знак, передавальний функціонально-утилітарну і композиційно-образну інформацію. Екологічне мислення в підходах до формування штучного середовища все більше проявляється на усіх її рівнях: районного планування, структурно-функціональної організації міст і окремих його елементів, формування відкритих просторів мікросередовища. В сучасну епоху загострення екологічних проблем важливою стає природоохоронна та природоперетворююча функції ландшафтної архітектури. Природні елементи є основними засобами формування ландшафтних об'єктів. До їх складу входять: природний ґрунт і рельєф, озеленення, вода, кліматичні властивості. До антропогенних засобів формування ландшафтних об'єктів належать малі архітектурні форми, наземні та підземні комунікації.

Максимальне збереження природних елементів у структурі урбанізованого ландшафту – необхідна умова рішення екологічних соціально-функціональних, санітарно-гігієнічних і естетичних задач його функціонування і розвитку. Збереження біогенних ландшафтів має за мету збереження взаємозв'язків між ландшафтними компонентами в природі. Саме

характер цих зв'язків зумовлює, з одного боку, своєрідність і різноманіття ландшафтів, а з іншого боку - їхню стійкість до зовнішніх впливів. Тому у проектах з перетворення ландшафтної території мають бути дані пропозиції щодо поліпшення й охорони природного середовища.

Озеленені відкриті простори – надзвичайно важлива підсистема життєзабезпечення сучасного міста, тісно пов'язана з розвитком міської структури. Основні функції системи – забезпечення стійкості міста, як типу антропогенного ландшафту, оздоровлення міського середовища, створення умов для відпочинку населення, підвищення художньої виразності міста.

Для успішного виконання цих функцій процес формування системи озелених просторів *мусить відповідати наступним основним принципам:*

1. Відповідності знову сформованого об'єкта природним умовам і ландшафтним особливостям.
2. Взаємозв'язку знову сформованого ландшафту з його першоосновою.
3. Відносній рівномірності розподілу природних і антропогенних компонентів на проєктованій ділянці відкритого простору.
4. Функціональному розмаїттю об'єктів ландшафтної організації міста.

Література: 1,2,7, 9,12

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ З ТЕМИ 1

(ЗМ. 3.1.1)

1. Назвіть мету та основні завдання ландшафтної архітектури.
2. В чому полягає специфіка ландшафтної архітектури ?
3. Назвіть спільні риси та основні відмінності ландшафтного проєктування від архітектурного.
4. Назвіть основні об'єкти ландшафтного проєктування на різних містобудівних рівнях.

5. Сформулюйте екологічне, рекреаційне та естетичне значення відкритих просторів різних містобудівних рівнів.
6. Які природні чинники впливають на особливості формування ландшафтних об'єктів?
7. Назвіть характеристики рельєфу, як складової ландшафтних об'єктів.
8. Назвіть характеристики елементів озеленення.
9. Назвіть елементи водних ресурсів природного ландшафту.
10. Охарактеризуйте роль малих архітектурних форм у створенні ландшафтних об'єктів.
11. Охарактеризуйте природні й антропогенні ландшафти.
12. Розкрийте роль "планшета" у формуванні ландшафтних об'єктів. Назвіть засоби його формування.
13. Наведіть приклади використання водяних пристроїв у ландшафтних об'єктах.
14. Обґрунтуйте необхідність застосування дендрологічних знань у ландшафтному проектуванні.
15. Охарактеризуйте основні біологічні та фізичні особливості дерев і чагарників, що враховується при ландшафтному проектуванні.
16. Назвіть основні композиційні характеристики елементів природного ландшафту.
17. Яким принципам має відповідати система озелених просторів міста?
18. Що таке антропогенний ландшафт?
19. Назвіть функціональні складові завдань ландшафтного проектування.
20. Назвіть естетичні складові завдань ландшафтного проектування.
21. Наведіть приклади заміських ландшафтів.

ЗМ. 3.1.2. ТЕМА 2. САДОВО-ПАРКОВЕ МИСТЕЦТВО ЯК ПІДВАЛИНИ ЛАНДШАФТНОЇ АРХІТЕКТУРИ РЕГУЛЯРНИЙ ТА МАЛЬОВНИЧИЙ СТИЛЬОВИЙ НАПРЯМОК У САДОВО-ПАРКОВОМУ МИСТЕЦТВІ ТА ЙОГО ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

ЛЕКЦІЯ 4. САДОВО-ПАРКОВЕ МИСТЕЦТВО - ПЕРШИЙ ЕТАП У ПЕРЕТВОРЕННІ ПРИРОДНОГО ЛАНДШАФТУ. ОСНОВНІ ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИНУЛИ НА ПРИЙОМИ ЛАНДШАФТНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЙ ІСТОРИЧНИХ САДІВ

Проектування об'єктів ландшафтної архітектури вимагає різноманітних знань. Особливе, важливе місце серед них займають знання з історії, що розкривають джерела і закономірності формування зразків ландшафтного мистецтва різних історичних епох і культур.

“Я бачив далі, тому що стояв на плечах титанів”, - стверджував І. Ньютон. Тільки базуючись на досвіді минулого, можливо осмислено володіти арсеналом композиційних і технічних прийомів, вироблених минулими поколіннями, в процесі формування сучасних ландшафтних об'єктів.

На різних історичних етапах розвитку ландшафтної архітектури в контексті співвідношення "людина - природа" виникали різні проблеми, які вирішувалися різними засобами в залежності від: природно-кліматичних умов, ступеня розвитку матеріально-технічної бази суспільства, суспільних цінностей, ідеалів.

Садово-паркове мистецтво - перший ступінь у формуванні природного ландшафту в рамках різних культурних традицій і технічних можливостей. Основні фактори, що впливають на особливості прийомів ландшафтної організації території, наступні:

- комплекс природно-кліматичних умов;
- рівень технічних можливостей і економічний потенціал суспільства;

- система естетичних цінностей і філософських поглядів на відношення "людина-природа"

Історичний огляд основних стилістичних характеристик яскравих зразків садово-паркового мистецтва є своєрідним «каркасом» первинних знань, що дозволить професійно грамотно діяти в сфері ландшафтного проектування.

Садово-паркове мистецтво – як синтез ідейно-художніх концепцій, прийомів архітектури і садівництва в процесі історії свого розвитку представлене численними неповторними прекрасними і своєрідними зразками.

Історичний огляд найбільш яскравих прикладів садово-паркового мистецтва дозволяє дізнатися, як на різних етапах соціально-економічного розвитку, у різних природно-кліматичних умовах, спираючись на різні естетичні цінності і філософські уявлення про відносини «Людина - Природа» народи виробляли свої особливі прийоми формування садово-паркового середовища. Це вельми актуально для осмисленого використання цього стилістичного багатства і нині. Однак, серед усього різноманіття можна виділити два основних напрямки, що розрізняються за принципами об'ємно-планувальної організації простору саду, засобами формування рельєфу і гідросистеми; особливостями організації рослинних композицій; характером використання малих архітектурних форм.

Перший напрямок, що спирається на закони геометрії в процесі створення садово-паркових композицій і підкреслює рукотворність об'єкта, одержав назву *регулярного*. *Регулярний стиль* у своїй ідейно-філософській основі проголошує торжество (чи панування) людського генія над силами природи, організацію природних форм відповідно до встановленого Людиною (суспільством) порядку.

Другий напрямок, навпаки, - підкреслює природні характеристики середовища, що побудоване за законами формування природних об'єктів. Він

увійшов в історію за *назвою ландшафтного чи пейзажного напрямку* в садово-парковому мистецтві.

Вивчення історичного досвіду перетворення природного ландшафту для потреб людини показав, що при цьому залучають антропогенні елементи. Штучний ландшафт, що утворився після цього характеризується великою значущістю в його структурі штучних складових і антропогенних факторів. Хоча садово-парковий ландшафт генетично пов'язаний із природною першоосновою, кліматичними умовами, він є продуктом техногенного втручання в природні процеси. З іншого боку він є творінням *ландшафтного мистецтва*, що базується на гармонійному поєднанні живої природи (природної основи), інженерного розрахунку і архітектурно-містобудівної творчості.

Ландшафтне проектування має наступні складові – стадії проектування: передпроектний аналіз, розробка концепції формування відкритого простору, моделювання проектного рішення. Важливою складовою передпроектного аналізу є вивчення особливостей природного ландшафту – основи проектованої ситуації. Природний ландшафт - територіальний комплекс природного просторового середовища, у межах якого основні ландшафтні компоненти – земна кора, повітря, вода, рослинність і тваринний світ – утворюють взаємозалежну і взаємообумовлену єдність, не порушене діяльністю людини

Основні характеристики і властивості природних складових (рельєфу, водних ресурсів, елементів озеленення) повинні уважно вивчатися в ході проектування ландшафтних об'єктів. При цьому комплекс природно-кліматичних умов необхідно розглядатися як основний фактор, що впливає на особливості архітектурно-ландшафтного рішення.

Основними композиційними складовими ландшафтних об'єктів є планшет, екрани, композиційні вісі, домінанти, акценти.

Основні композиційні характеристики елементів природного ландшафту: геометричні параметри, особливості членувань і конфігурацій, колір, фактура, текстура, щільність крони.

Основними композиційними прийомами є:

- регулярний, де природа формується за законами геометрії;
- ландшафтний, де органічно поєднані всі природні компоненти, підкреслені їхні природні переваги;
- змішаний, де поєднані обидва попередні напрямки.

Всі напрямки ландшафтного формотворення базуються на поняттях про замкнені, розкриті, напіврозкриті простори; використовують прийом візуального включення елементів далеких планів у структуру об'ємно - просторової ландшафтної композиції. Прикладами є сади і парки Італії, Китаю, Японії, Англії.

Література: 4,5,6, 12

ЛЕКЦІЯ 5. ОСНОВА РЕГУЛЯРНОГО НАПРЯМКУ В САДОВО-ПАРКОВОМУ МИСТЕЦТВІ. ПРИНЦИПИ РЕГУЛЯРНОГО ФОРМУВАННЯ САДІВ І ПАРКІВ.

ЯСКРАВІ ІСТОРИЧНІ ПРИКЛАДИ РЕГУЛЯРНОГО СТИЛЬОВОГО НАПРЯМКУ: САДИ ДАВНЬОГО ЄГИПТУ, САДИ ДАВНЬОГО МЕЖИРІЧЧЯ (САДИ СЕМІРАМІДИ), САДИ ДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ І РИМУ

Основою регулярного напрямку в садово-парковому мистецтві є уявлення про геометрично упорядковане середовище як про першорядну естетичну цінність. У ній усі природні компоненти підлеглі строгим геометричним законам формування простору і панує дух підкорення природи людиною.

Принципи регулярного формування садів і парків припускають наступне:

- створення садово-паркової композиції на геометрично правильній ділянці;
- побудова композиції внутрішнього простору відповідно до законів симетрії, рівноваги, пропорційності, що припускає «нанизування» всіх основних елементів саду на систему планувальних осей (головних і другорядних);
- ритмічна побудова окремих елементів композиції саду – одне з його найважливіших якостей;
- формування і планування рельєфу з метою надання йому правильних геометричних форм (рівна площа, тераса, підпірна стіна, ухил, сходи, пандус);
- організації озеленення у вигляді прямолінійних алей, зелених огорож, боскетів, стрижка дерев і чагарників з метою надання їм різноманітних форм (топіарное мистецтво), устрій партерних газонів і клумб;
- формування водяних пристроїв геометрично правильної форми: басейни, фонтани, каскади, розташування їх на головних планувальних осях і їхніх перетинах;
- використання малих архітектурних форм із ретельно обробленого матеріалу – каменю і дерева (лави, перголи, альтанки, містки, садова скульптура). Розміщення їх підкреслює геометричність усього простору, виявляє його головні композиційні осі та вузли;
- розташування будинку на головній планувальній осі об'єкта.

Яскраві історичні приклади регулярного стильового напрямку: сади Давнього Єгипту, сади Давнього Межиріччя (Сади Семіраміди), Італійські сади епохи Відродження і бароко, французькі сади епохи Ренесансу, російські регулярні сади.

Сади Давнього Єгипту. Згідно з даними досліджень сади і парки в Древнім Єгипті існували вже понад 3 тис. років до н.е. Їх облаштовували як перед усипальницями знаті (вважалося, що душі померлих опускаються з небес на гілля дерев), так і навколо домівок багатих людей. Реконструювати

вигляд садів тих часів удалося на основі їхніх зображень, що збереглися на древніх папірусах, особливо часів Нового царства.

Сад зазвичай облаштовували в дворі будинку. Він мав правильну геометричну форму - прямокутник. Пальми, інжир, гранати висаджувалися двома-трьома рядами уздовж границь саду, що утворювали ярусну посадку (більш високі дерева висаджувалися ближче до периферії, а низькі – до центру саду). Часто такі посадки були замість огорожі. Її висота була не менш 5 метрів. Іноді територія саду поділялася на локальні ділянки, також оточені стінами. Таким чином, внутрішній простір саду був замкнутим, що дозволяло забезпечити не тільки безпеку, але і збільшити затінену площу, що було безсумнівним благом у спекотних умовах пустелі. Площа саду складала близько гектара і більше, - пропорційно до багатства власника і значущості його позиції в суспільній ієрархії.

Головний будинок завжди розміщувався на центральній осі композиції, підкресленої перголами, що ведуть до нього від входу, чи витягнутим прямокутником басейну, розміри якого в заможних резиденціях дозволяли плавати на човнах.

Художні образи Давнього Єгипту тісно вв'язані з релігійними уявленнями і затверджують ідею незламної державної влади і вічності існуючих у той період життєвих підвалин. Підкреслено осьові композиції садів (як і храмових комплексів), чітка ритміка регулярних посадок дерев і чагарників, бездоганна правильність форм водойм і квітників у Давньому Єгипті відображали дух централізації та ієрархічного підпорядкування. Рівнинний характер рельєфу визначив площинне рішення планшета саду, що сприяло формуванню глибинних за характером композицій, виявленню просторових домінант, розташованих на візуальних осях (альтанки, перголи, інші споруди).

Характерною рисою садів Давнього Єгипту було пишне і вишукане квіткове оформлення – явне протиставлення сірій безжиттєвій

пустелі, що оточувала тодішні міста. Вибір квіткового асортименту мав релігійне підґрунтя.

Таким чином, для садового мистецтва Давнього Єгипту характерні:

- формування замкнутих просторів і їхня підвищена монументальність;
- прості геометричні абрис елементів, їхнє ритмічне чергування;
- статичність і симетрія композиції, її строга осьова побудова;
- використання композиційних елементів (зовнішня огорожа, водойми, рослинність) для створення сприятливого мікроклімату на території саду.
- висока агротехнічна культура і велика кількість квітів;
- використання синтезу архітектури, монументальної скульптури, настінного живопису і рельєфів.

Сади Давнього Межиріччя. Сади Семіраміди. До цікавих прикладів садово-паркового мистецтва Давнього Межиріччя варто віднести знамениті «висячі сади». Їх найбільш яскравий зразок - частково збережені до наших днів і докладно описані давньогрецькими істориками сади Семіраміди – одне із семи чудес світу. (Вавилон, VI-VI ст. до н.е.). Вони становлять великий інтерес не тільки в історико-культурному й архітектурно-художньому аспектах. «Висячі сади» варто вважати першим давнім зразком створення ландшафтних композицій на штучній основі. Цікаво, що праобразом садів стала своєрідна архітектурна споруда - зіккурат, що являла собою східчасту піраміду на верхній платформі, якої споруджували невеликий храм, а тераси, що ведуть до нього, були озеленені. Формування таких східчастих споруд, на думку істориків, було зумовлено дефіцитом території усередині міст-фортець. «Висячі сади» являли собою чотирьохступінчасту піраміду з розміром у плані 40 x 45 м із шириною терас 3.5 м і перепадом їхньої висоти – близько 5 м. Тераси з'єднувалися між собою монументальними мармуровими сходами. Перший рівень представляв систему могутніх порожніх стовпів і зводів, що підтримують наступні рівні. Усередині прохолодних галерей, утворених колонами,

розміщалися гроти, багато прикрашені фресками. Порожнини усередині стовпів були заповнені родючим ґрунтом, із яких пишними букетами росли дерева.

Плити терас мали конструкцію, що включає: *несучі елементи, шар гідроізоляції, дренажний шар і шар родючого ґрунту*, де висаджували різноманітні рослини. Цікаво, що відтоді, донині принципи створення садів на штучних основах не змінилися. Для поливу використовували воду з басейну, розташованого на верхній терасі, яку подавали з Евфрату за допомогою спеціальних підйомників. Під дією сили ваги вода падала вниз на тераси за допомогою численних каскадів і фонтанів.

Таким чином, характерними композиційними рисами «висячих садів» є:

- побудова композиції саду на основі східчастої конструкції;
- використання простого ритму несучих конструкцій як важливого засобу композиційної виразності;
- підкреслення монументальності споруди за допомогою системи регулярних сходів і каскадів, що з'єднують тераси;
- підпорядкування композиційної побудови гідросистеми утилітарній функції – поливу насаджень на штучній основі;
- застосування двох масштабних рядів у формуванні «висячих садів» (масштаби терас і малих архітектурних форм). Використання лав, альтанок, пергол, фонтанів, розташованих на терасах, для створення середовища, що масштабна людині.
- збагачення візуального ряду пейзажних картин саду шляхом створення можливості розкриття панорамних видів з верхніх терас.
- висока агротехнічна культура і різноманітність рослинного матеріалу саду.

Сади Давньої Греції і Риму. Особливості садово-паркового мистецтва Давньої Греції багато в чому зумовлені специфікою світогляду греків, в основі якого лежали уявлення про існування гармонії Людини і Природи, як прояв діяльності численних богів, а також демократизмом

суспільного ладу. Тому здобутки їхньої архітектури і ландшафтного мистецтва позбавлені зайвої монументальності, помпезності. М'який середземноморський клімат сприяв насиченню ландшафтних композицій різноманітною рослинністю, а натуральний камінь - їх вишуканому архітектурному оформленню. Вигідне географічне положення зумовило високий рівень розвитку культури, а красиві навколишні ландшафти сприяли вихованню прекрасного художнього смаку.

Окремі здобутки ландшафтно-архітектурної Давньої Греції, що увійшли згодом до садово-паркових композицій різних культур і народів, були тісно зв'язані з релігійним культом. Наприклад, *німфея* – святилище богині Німфи. Центром її композиції був художньо оформлений природний водоспад, чи грот, оточений тінистими деревами.

Композиції громадських садів Давньої Греції – регулярні, з красивим ландшафтным оформленням, гармонічним поєднанням природних і штучних елементів. Основою композиції громадських садів були регулярні алеї з розташованими уздовж них скульптурними композиціями, фонтанами, басейнами, тінистими альтанками. Приватні сади мали утилітарний характер. Основними особливостями садово-паркового мистецтва були:

- формування масштабних відносно людини просторів із продуманими гармонійними членуваннями, що мають регулярну структуру і ритмічне чергування їхніх елементів;
- побудова терас для використання гірської місцевості;
- створення штучних басейнів, фонтанів;
- активне використання архітектурних форм і скульптури для збагачення садової композиції;
- використання гармонійного переходу від інтер'єра до екстер'єра саду за допомогою портиків і колонад;
- активне використання вертикального озеленення і пергол.

Садове мистецтво Давнього Рима багато в чому спиралося у своєму розвитку на досягнення грецьких майстрів і використовувало відпрацьовані

прийоми формування садів. Однак особливості суспільного устрою (централізована рабовласницька деспотія) сприяли привнесенню до ландшафтних композицій духу жорсткої упорядкованості і помпезності. Так, для підкреслення могутності володаря природним формам рослин надавали правильних геометричних обрисів за допомогою спеціальної стрижки, що одержала назву *топіарного мистецтва*. Своєї вершини *топіарне мистецтво* досягло в створенні композицій фігур тварин, людини, птахів, архітектурних деталей.

Приватний сад являв собою озеленене внутрішнє подвір'я, оточений колонадою, з басейном, прикрашеним скульптурою (імплувій), у центрі. Альтанки, перголи і кам'яні огорожі саду часто обвивалися виноградом. Одним із прекрасних прикладів приватного міського саду, створеного засобами архітектурно-ландшафтного дизайну що гармонічно поєднували в собі природні і антропогенні елементи у єдиному просторовому комплексі під відкритим небом, є сад у Помпеї, знайдений при розкопках.

Досить популярним в епоху Давнього Риму (I, II ст. до н.е.) було будівництво заміських вілл. Найбільш відома - вілла імператора Адріана в околицях Рима. Для їхнього розміщення вибиралися найбільш мальовничі ділянки з можливістю розкриття панорамних видів на навколишній ландшафт. Будинки вілли часто розташовували на терасі, оточеною *балюстрадою*, прикрашеною статуями. Сад, спланований за регулярною схемою, підкреслював основну вісь будинку. Майстерна обробка рельєфу дозволяла формувати сад у вигляді системи терас, з'єднаних між собою сходцями і пандусами. Вода, що тече з гір, використовувалася для басейнів, фонтанів, каскадів. Часто зустрічається прийом організації простору саду, що забезпечує урочистість композиції. Це було розміщення багатого *квіткового партеру (ксистоса)* перед будинком вілли. Саме такі сади на рельєфі одержали згодом назву «італійських». На території вілл, як і громадських садів Римської імперії, активно використовували елементи ландшафтного оформлення, запозичені в греків: альтанки, перголи, німфеї,

басейни, скульптури. Площі приватних садів складали низку одного до декількох гектарів.

Творці давньоримських садів розробили ряд принципів побудови ландшафтних композицій:

- підкреслення центральної осі головної споруди;
- візуальне розкриття простору саду на навколишній пейзаж;
- обробка рельєфу за допомогою його геометрізації, терасування схилів для розміщення споруджень і елементів саду;
- формування регулярних рослинних композицій з використанням топіарного мистецтва;
- активне застосування меліорації і гідротехніки;
- створення монументальних і грандіозних садово-паркових композицій.

Література: 4,5,6,12

ЛЕКЦІЯ 6. ІТАЛІЙСЬКІ САДИ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ І БАРОКО, ФРАНЦУЗЬКІ САДИ ЕПОХИ РЕНЕСАНСУ, РЕГУЛЯРНІ САДИ РОСІЇ. ОСНОВНІ ФАКТОРИ ФОРМОТВОРЕННЯ ЛАНДШАФТУ. ГОЛОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ САДІВ І ПАРКІВ

Епоха Ренесансу в Італії початку ХУ ст., що знаменувала початок розквіту художньої культури всієї Європи, безпосередньо втілювалася й у небувалому розвитку садово-паркового мистецтва, що одержувало в цей період щедре фінансування. Сади при палацах і віллах відроджували і розвивали традиції античних «італійських» садів, привносячи в них дух нової епохи, гаслом якої стала глибока віра у творчий геній Людини, здатний прикрасити природу своїми здобутками, ставши її гегемоном. Леонардо да Вінчі, Рафаель Санті, Альберті, Браманте, Мікеланджело Буанроті – художники-архітектори, що зробили значний внесок у формування естетичних цінностей того періоду.

Ранні сади Ренесансу мали відносно вільні плани без твердої осьової прив'язки основних об'єктів. Прикладом може служити сад вілли Медичі у Флоренції. Його композиція побудована на вільному з'єднанні декількох терас, кожна з яких має свою самостійну регулярну структуру, сформовану партерами і високою зеленню. Тільки верхня тераса композиційно пов'язана з будинком. Композиція саду побудована на принципі поступового розкриття для сприйняття його внутрішнього простору.

Цікавий прийом просторової організації, що став класичним для міської садиби і отримав широке розповсюдження, використаний при створенні садів Боболи. Тут будинок палаццо Питти візуально і планувально відокремлює ділянку саду від міста. Сад, що розкривається за будинком, піднімається нагору і сприймається відразу як композиційна цілісність організованих уздовж осі елементів: терас, системи регулярних *боскетів*, басейнів, фонтана, скульптури й інших малих архітектурних форм.

Прекрасні композиційні знахідки, зразки вишуканого поєднання окремих компонентів садового ландшафту можна знайти при вивченні вілл д'Есте в Тиволи (алея ста фонтанів, що завершується овальним басейном з фонтаном і каскадом); Ланте біля Вітербо (чітка симетрія і нанизування усіх водяних пристроїв на єдину вісь, контрастне сполучення відкритих партерних композицій із замкнутими боскетними). Рослини висаджували регулярним способом навколо будівель і уздовж посипаних піском доріжок. У спеціально вистрижених нішах ритмічними рядами розташовувалися мармурові скульптурні композиції. Алеї завершувалися майданчиками, також прикрашеними скульптурою, чи альтанками з невеличкими водяними пристроями. Площі італійських садів цього періоду складали від одного до декількох гектарів. До найбільш характерних прийомів їхньої побудови варто віднести:

- побудова композиції на основі системи взаємо-перпендикулярних просторово-планувальних осей;

- поєднання внутрішньо замкнутих просторів з візуальними розкриттями на зовнішні ландшафти в єдиній композиції;
- формування композицій за допомогою терасування схилів пагорбів;
- створення системи підпірних стін з балюстрадами, ухилів, пандусів і сходів як ефектних засобів пластичної обробки рельєфу й архітектурної виразності просторової композиції саду;
- обводнення території саду за допомогою системи регулярних басейнів, фонтанів, каскадів, що створюють сприятливий мікроклімат;
- формування регулярної системи зелених насаджень у вигляді алей, боскетів, партерів зі строгим малюнком;
- активне використання скульптури, пергол, альтанок та інших малих форм, що формують масштабний людині простір;
- простота і стримана велич – як основа ландшафтною композиції саду.

Завершальним етапом епохи Відродження став бароко (кінець XVI ст.). Яскраві риси цього стильового напрямку в мистецтві запам'яталися в архітектурі комплексу вілл Альдобарани (використання напівкруглих і овальних форм, підкреслено грандіозні сходи зі скульптурними прикрасами, фонтани з експресивними скульптурними композиціями), Боргезе, Альбани. Основою ідеологічного змісту садів стає драматизм зіткнення творчих сил різних напрямків, що виявляється в такому:

- навмисної ускладненості просторово-планувальних рішень, появи радіальних алей, розвитку глибинних композицій з домінуванням поздовжньої осі;
- створенні несподіваних просторових ефектів, динамічному чергуванні перспектив.
- витонченому естетизмі й декоративно-стилізаторській деформації прийомів і форм: вільному формотворенні фонтанів, ускладненні форми сходів, перевантаженню архітектурних форм складною пластикою, використанні синтезу мистецтв.

Французькі сади епохи Ренесансу, регулярні сади Росії. Основні характеристики. Основні фактори формотворення ландшафту.

Особливості природних і соціальних умов Франції XVI-XVIIст., а також творче освоєння Італійського досвіду стали основою своєрідності садово-паркового мистецтва цієї країни. Характерні для італійських садів тераси з високими підпірними стінами, могутніми сходами тут замінилися широким розкриттям простору шляхом створення плоских великих терас, а вируюча вода італійських садів трансформувалася в дзеркальну гладь басейнів і каналів. На думку французьких теоретиків, основа всякого парку вважалася гармонія з ландшафтом, що іноді порушує симетрію. Бажання використовувати найменші деталі небагатого (у порівнянні з Італією) за пластикою місцевого рельєфу стало основою для створення низки оригінальних прийомів: *боулінгрин* (занижена ділянка газону) і *вертюгадена* (напівкругле завершення композиційної осі у вигляді системи невисоких терас, прикрашених у верхній частині рослинами в діжках).

Важливим композиційним елементом була центральна алея, що починалася від головного будинку, із дво-трирядною посадкою дерев, що завершувалася розривом на границі саду. Такий прийом одержав грайливу назву «ах-ах». Він дозволяв зненацька розкрити вигляд на навколишній ландшафт при виході з тінистої алеї на сонячну площадку. Велику частину саду займали *боскети*, що використовувалися як відкриті манежі, приміщення для танців чи театральних вистав, лабіринти. Завдяки алеям і боскетам французькі парки були схожі на зелені міста із широкими вулицями, відкритими площами, із зеленими залами і кабінетами, з вікнами та тріумфальними арками, вирізаними в зелених стінах боскетів. Партери заповнювали басейнами, фонтанами й доріжками, посипаними кольоровим піском, і розділяли на великі ділянки. Їх регулярна форма підкреслювалася зеленим бордюром із чагарника (буксуса). На партері уздовж доріжок виставлялися в діжках стрижені дерева. Боскетні посадки дерев з високо

підстриженою кроною називали *кенконс*. Однак останні не одержали поширення.

Найбільшого розквіту садове мистецтво Франції одержало в період роботи геніального ландшафтного архітектора Андре Ленотра при правлінні короля Людовика XIV. Найславетнішими творами великого майстра є парки Во-Лі –Віконт, Клані, Тюільрі.

Версальський парк – найвідоміший зразок садово-паркового мистецтва Франції епохи Ренесансу що найбільше яскраво втілив у собі стилістичні особливості цього періоду. Своєю грандіозністю (довжина центральної перспективи – 3 км) і строгою співпідпорядкованістю всіх частин парк знаменує ідею монархічного абсолютизму. Завдяки точним розрахункам візуальні розкриття перспективи тут здаються нескінченними, натякаючи на безмежність влади короля. Стрижені дерева і відкриті поверхні бездоганних газонів точно розподілені уздовж головної поздовжньої осі, що починається від палацу, «закріплюється» фонтанами, посилюється гігантським (довжиною 1600 і шириною 120 м) дзеркалом каналу і завершується площею з пірамідальними тополями. «Великою перемогою людини над природою» згодом назве цей твір Вольтер.

Таким чином, характерними стилістичними рисами регулярних садів і парків французького ренесансу є:

- формування композиції, що поєднує у собі замкнуті простори усередині боскетів з максимально розкритими ділянками і перспективними розкриттями;
- осьова побудова композиції з домінуванням подовжньої і використанням радіальних осей;
- пропорційність, чіткість композиційних членувань, стругаючи ієрархія головного і другорядного;
- використання контрасту в просторовій організації масивів рослинності, боскетів і лабіринтів, стрижених алей з великими візерунковими партерами, як засобу композиційної виразності;

- формування гідросистеми саду (басейни, канали, фонтани) у твердій прив'язці до регулярного композиційного каркаса;
- використання характерних прийомів обробки планшета саду – боулінгрин, вертюгаден; розрізний газон;
- урочистість, велич, стругаючи упорядкованість і співпідпорядкованість елементів – найважливіші художньо-образні характеристики садів і парків.

Сади і парки побудовані в інших країнах, що мають схожі характеристики, стали називатися «французькими».

Література: 4, 5, 6, 11, 12

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ З ТЕМИ 2 (ЗМ. 3.1.2)

1. Яких два основних напрямки формування ландшафту можна виділити в історії садово-паркового мистецтва?
2. Які основні загальні характеристики регулярного напрямку у формуванні культурного ландшафту?
3. Які основні загальні характеристики пейзажного (ландшафтного) напрямку в садово-парковому мистецтві ?
4. Наведіть історичні приклади регулярного напрямку садово-паркового мистецтва.
5. Охарактеризуйте садово-паркове мистецтво Давнього Єгипту.
6. Охарактеризуйте садово-паркове мистецтво Давнього Міжріччя.
7. В чому полягають відмінності та подібні риси садово-паркового мистецтва Давнього Єгипту й Давнього Межиріччя?
8. Охарактеризуйте садово-паркове мистецтво Давньої Греції.
9. Охарактеризуйте садово-паркове мистецтво Давнього Риму.
10. Що таке німфея й топіарне мистецтво?

11. В чому полягають відмінності та подібні риси садово-паркового мистецтва Давньої Греції й Давнього Риму?
12. Охарактеризуйте італійське садово-паркове мистецтво епохи Ренесансу.
13. Охарактеризуйте основні композиційні прийоми формування простору італійського саду епохи Ренесансу.
14. Назвіть основні прийоми упорядкування рельєфу в італійських садах епохи Ренесансу.
15. Назвіть основні елементи водної системи в італійських садах епохи Ренесансу.
16. В чому проявилася гармонізація природних та антропогенних елементів в італійських садах епохи Ренесансу?
17. Назвіть основні елементи французького саду епохи Відродження та його головні стильові особливості.
18. Порівняйте художньо-образні особливості італійських та французьких садів і парків.
19. У чому полягають особливості просторово-планувальної організації об'єкта в регулярному стилі?
20. Які природні фактори та яким чином вплинули на формування парку Версаль?

ЗМ. 3.1.3. ТЕМА 3. МАЛЬОВНИЧИЙ СТИЛЬОВИЙ НАПРЯМОК У САДОВО-ПАРКОВОМУ МИСТЕЦТВІ І ЙОГО ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

ЛЕКЦІЯ 7. УЯВЛЕННЯ ПРО ПРИРОДНЕ, СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ПРО ПЕРШОРЯДНУ ЕСТЕТИЧНУ І ЖИТТЄВУ ЦІННІСТЬ – ФІЛОСОФСЬКА ОСНОВА ЛАНДШАФТНОГО СТИЛЬОВОГО НАПРЯМКУ У САДОВО-ПАРКОВОМУ МИСТЕЦТВІ. САДОВО-ПАРКОВЕ МИСТЕЦТВО ДАВНЬОГО КИТАЮ

Класичні китайські сади — свідчення не тільки витонченої любові до природи, але і високого мистецтва. Китайські сади — максимально гармонійне поєднання протилежностей інь і янь: природи й архітектури, вертикалей і горизонталей, відкритих просторів і забудови. Але протилежності ці уявні, бо згідно з принципами даосизму, лежачим в основі паркового мистецтва, протилежності - невід'ємна частина єдиного цілого, всесвіту, що включає людину, тварин і рослини. До них відносяться і три елементи, які повинні бути присутніми в саду, щоб в нім могла мешкати людина. Елементи ці — вода, скелі і рослини.

Корінням розвитку ландшафтне мистецтво Давнього Китаю сягають аж 12 ст. до н.е., про що свідчать древні описи і малюнки, що дійшли до нас із глибини століть. Основними факторами, що вплинули на особливості самобутнього стилю в мистецтві формування ландшафтних композицій були наступні:

- наявність виразних і різноманітних природних ландшафтів (морське узбережжя, долини могутніх рік і маленьких річечок, мальовничі озера, скелясті суворі гори, лісові ландшафти);
- державний устрій (централізована монархія), що дозволяла залучати до будівництва великі маси людей;
- релігійно-філософський світогляд даоїзм, буддизм і конфуціанство, згідно з якими природа — це місце проживання богів, а природні пейзажі мають релігійно-символічне значення.

Вода - центральний, часто навіть домінуючий елемент. Вона символізує простір і нескінченність. У ній мають відзеркалюватися скелі і острови, що є, за даоськими уявленнями, домівкою безсмертних. Скелі можуть стояти на берегах ставків або озер, виконуючи роль оглядових майданчиків. Улюблена деталь - камені химерної форми, при цьому їх вертикаль (чоловіче начало) протиставляється горизонталі (жіноче начало) поверхні озера. Особливо цінувалися камені з берегів Тайху — озера недалеко від Сучжоу. Іноді їх опускали в озеро для "обробки" років на 10, дуже ретельно вибирали і розміщали поруч з рослинами. Плодові дерева садили не заради плодів, а заради квітів, що розпускаються зазвичай рано, бо сад винен весь рік полонити погляд своєю мінливою чарівністю. Що до будов, то вони спочатку виконували чисто практичну роль. Критими галереями в саду можна було прогулятися в будь-яку погоду, по містках переходити через ставки і канали, а в павільйонах відпочивати. В той же час будівлі були своєрідною, оправою, через яку людина милувалася садом. Стіни відокремлювали куточки саду один від одного, а ворота, що часто мали форму круга, або глечика і відкривали поглядам наступний пейзаж. Таку саму роль виконували колони, кривлі павільйонів, інші елементи споруд. Так, китайське мистецтво звернулося до зображення і опису вигляду різновидів знаменитих садів у віршах і живопису. У китайських художників ці ландшафти можуть мати найрізноманітніші розміри: від мініатюр бонсаї, традиційних палацових двориків і ансамблів Сучжоу до величезних паркових комплексів.

Найважливішим художньо-образним *принципом* формування китайського парку було створення на його території *трьох зон*, що розрізняються за емоційно-образним забарвленням пейзажів, що навівають певні настрої на відвідувача. Це такі зони як застрашлива, ідилістична і та що сміється. Тонка, гра на струнах людської душі – є головне завдання, що розв'язувала композиція китайського саду. Для поділу зон часто використовувалися стіни критих галерей, що з'єднували павільйони між

собою. У стінах облаштовувалися отвори різної форми (*проникаючі вікна*), що були орієнтовані на найцікавіші ландшафтні композиції. Важливим засобом іншого ненав'язливого керування рухом поглядом відвідувача саду були численні *містки*: *горбаті*, *чи верблюжі* (зміна напрямку лучачи зору по вертикалі), що утворюють зі своїм відображенням замкнуте коло і *зигзагоподібні* (зміна напрямку лучачи зору по горизонталі), що влаштовуються як на воді так і на суші.

Вода – обов'язковий і найважливіший елемент ландшафту китайського парку була присутня в ньому в якості мальовничих струмків, різноманітних водоспадів, озер з порізнаними чи плавними берегами й островами і займала до 70% території.

До декоративних паркових елементів відносяться мальовничі за кольором і витончені за архітектурою павільйони з романтичними назвами («Альтанка чекання інею», «Альтанка споглядання і спогадів» і т.п.); *вхідні ворота «пай-лоу»*, галереї, скульптурні форми. Ці елементи були важливим засобом створення композиційної єдності на території з різноманітними ландшафтними ділянками.

Серед об'єктів садово-паркового мистецтва Давнього Китаю є величезні імператорські парки для полювання і відпочинку,

Приватний сад – один з важливих напрямків розвитку ландшафтного мистецтва Китаю. Краса садів часто оспівувалися в поезії, і один з них, за словами древнього поета виглядав так:

«По центрі саду знаходився головний павільйон з бібліотекою,

А біля нього – глибока водойма, із впадаючими в нього струмками, що течуть зі сходу.

З водойми вода текла по садам далі - п'ятьма потоками, подібними п'ятьом пазурам великого леопарда.

На краєчку каскаду, що впадає у водойму, крута височіла скеля, що згиналася подібно спині слона і нависала над водою.

Скелю вінчав легкий павільйон. З нього прекрасно спостерігати схід

світила, відпочиваючи.

Окремі струмки, що обгинали острова, зливалися і часто створювали дзеркало води, а потрапляючи у лабіринти між скель, раптом перетворювалися в бурхливі каскади.

Усюди в саду були розкидані пагорби і павільйони, що з'єднані мостами. Запавні квіти і трави заповнювали яскраві галявини».

Таким чином, основними стилістичними характеристиками китайських парків є:

- побудова композиції на творчому відтворенні природних ландшафтів Китаю, максимально використовуючи навколишню природу (кращий зразок - парк Ихэ-Юань);
- створення штучних гір, пагорбів, скель, печер, озер і струмків з великою майстерністю й старанністю максимально наближає їх до натуральних, природних зразків;
- створення композиції як послідовного розкриття ландшафтних картин, побудованих за принципами гармонії пропорцій, контрастних сполучень форм і світла, врахування фактору часу сприйняття,
- велика кількість і продумане розміщення малих архітектурних форм (урн, ліхтарів, скульптурних зображень тварин і птахів);
- ретельний вибір декоративної рослинності для створення заздалегідь продуманого пейзажу. Надання особливого значення сосні, ялівцю плакучій вербі, бамбуку, магнолії, мигдалю;
- велика кількість води і уміле використання її якостей (віддзеркалення, плинності, шумових ефектів), орієнтація саду на воду.

Література: 4,5,6,11,12

ЛЕКЦІЯ 8. САДОВО-ПАРКОВЕ МИСТЕЦТВО ДАВНЬОЇ ЯПОНІЇ

Садово-паркове мистецтво Японії не має таких древніх традицій, як у Китаї, однак, спираючись на китайську культуру, вигадало власні оригінальні

прийоми організації садового ландшафту. Поява перших садів історики відносять до VII ст. На ранньому етапі свого розвитку японські сади нагадували китайські. Яскраві, барвисті, заповнені сонцем, вони відігравали важливу роль у церемоніальному громадському житті, а не слугували для статичного споглядання. Японці вважали садоустрій своєрідним живописом і широко використовували при створенні саду пейзажі, зображені на картинах.

В основі садово-паркового мистецтва Японії полягають уявлення про природне середовище як про першорядну естетичну і життєву цінність – оселю богів і «скриню» усіх людських благ. В ньому виявлені всі природні компоненти, підкреслені їхні переваги, панує дух поваги до природи і поваги людини до її нерозгаданої краси.

Правила ландшафтного формування садів і парків припускають наступне:

- створення садово-паркової композиції на будь-якій ділянці, однак, візуально надавши його обрисам мальовничого вигляду;
- побудова композиції внутрішнього простору за принципом створення перед відвідувачем низки пейзажних картин, що створюють певні настрої;
- підкреслення природних переваг існуючого рельєфу чи формування нових форм, що імітують натуральний рельєф (пагорби, скелі) з метою створення певного образу;
- організацію озеленення у вигляді мальовничих груп дерев і чагарників, куртин, солітерів. Відсутність геометрично правильних партерних газонів і клумб;
- формування водяних пристроїв у вигляді струмків, водоспадів, озер з островами і мальовничими берегами;
- створення малих архітектурних форм із природного матеріалу – каменю і дерева (пергол, альтанок, скульптури), що підкреслюють красу природного ландшафту;

- розташування будинку так щоб його архітектура гармоніювала з ландшафтом; з тераси будинку розкривався погляд на саме мальовниче місце саду.

З кінця XII ст. формування японських садів відбувається під впливом ідеологічних концепцій навчання дзен, відповідно до яких тривале статичне споглядання могло призвести до інтуїтивного осяяння і пізнання Істини. Найбільш придатними для споглядання проголошувалися пейзажі пронизані глибоким символізмом. Створення саду починалося з вибору сюжету. Найбільш популярні сюжети ті, де важливу роль відіграють гори і пагорби, каміння і вода, діалог яких у композиції символізував або пейзаж або думку (наприклад, про співвідношення активного і пасивного). Існувала ціла типологія «морських», «річкових», «гірських» пейзажів. В умовах гострого територіального дефіциту реальні пагорби, гори, вода часто замінювалися їхніми символічними зображеннями – групами каменів, піском, сухими струмками; деревами природної форми - штучно вирощеними вигадливими карликовими (бонсай). Головним місцем для споглядання композиції саду була тераса житла, інтер'єр якого перетікав у такий спосіб у відкритий простір. Будинок завжди розташовувався з урахуванням розкриття з нього найбільш цікавих пейзажів саду. Залежно від його розмірів (від декількох десятків метрів до декількох гектарів), обирали і пропорції окремих компонентів саду.

Особливий тип являли собою сади «чайної церемонії», побудовані за принципом створення умов для максимального спокою душі і розвитку найтоншої емоційної реакції на природну красу природи. Їхні основні елементи – стежина з каменів, що проходить крізь густу рослинність, водойму для умивання, колодязь, кам'яний ліхтар.

До основних стилістичних характеристик японського саду можна віднести:

- глибокий символізм композицій садів, стислість, лаконізм, точність і виразність їхніх форм (наприклад – «сад 15 каменів» у монастирі Рьоандзі);
- перевага статичного сприйняття композицій саду, створення їх за законами пейзажного живопису; включення в якості заднього плану далеких пейзажних картин, що знаходяться за межами саду;
- взаємопроникнення інтер'єра будинку і внутрішнього простору саду – як форма їхньої організації;
- багато піску, щільно утрамбованого ґрунту і моху у формуванні планшета саду, іноді використовували квіти;
- вибір асортименту рослинності за принципом контрасту (з урахуванням сезонної зміни кольорів) з перевагою вічнозелених порід;
- доповнення візуальних ефектів звуковими (шурхіт бамбука, дзенькіт крапель води чи струмку);
- прагнення до природної рівноваги та гармонії вільного і заповненого простору при відсутності симетрії, м'який загальний тон ландшафтної композиції.

Кожна деталь японського саду була подібна окремому слову в складному реченні, що розкривало якусь думку. Тому, створити справжній японський сад можливо лише тільки за умови глибокого пізнання японської культури.

Література: 4,5,6,12

ЛЕКЦІЯ 9. ОСОБЛИВОСТІ НАСЛІДУВАННЯ СХІДНОГО САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА В ЄВРОПІ

Становлення нових соціально-економічних відносин в Європі у другій половині XVIII ст. привнесло зміни не тільки до архітектурної, і містобудівної діяльності, а також до ландшафтної архітектури. При формуванні відкритих просторів регулярні прийоми з строго геометричним

планування садів і парків почали критикувати за зайве "прикрашення" природного середовища. Перші зміни у цьому напрямку відбулися у Великобританії де садове мистецтво налічує більше 250 років. Тут вперше з'являється прагнення наблизитися в паркових композиціях до природних форм. На зміну лінійним посадкам приходять групові, з'являються поляни і лужки вільних контурів, водоймища в звивистих берегах, криволінійні доріжки. В той же час в парках розміщують павільйони, альтанки, фонтани. У садово-парковому мистецтві виникає новий пейзажний напрям. Хоча розвиток цього напрямку в ландшафтному мистецтві Англії можна пояснити природними особливостями країни, все ж таки творців перших ландшафтних садів надихали не рідні англійські пейзажі, а романтичні види Італії з напівзруйнованими античними пам'ятниками, що навіють смуток. Крім того, розвитку нового напрямку сприяла поява в європейській літературі описів планування китайських пейзажних садів.

Справжнім новатором в садово-парковому мистецтві Англії став *Уільям Кент*. Саме він визначив основні прийоми формування садів, що вдало поєднують природні і штучні засади. У 1725-1735 рр. він заклав в Англії декілька садів, які завоювали велику популярність. У його садах і парках в живописному безладі на горбах розміщувалися групи з дерев і чагарників, значні площі займали газони, струмки в природних руслах звивалися серед зелені, доріжки розташовувалися вільно, ландшафт парку і навколишньої місцевості зливалися в одне ціле. Парк Рушем ([Roushem Garden](#)), над яким з 1730 року працював Кент, став зразком ландшафтного саду Англії XVIII століття. Живописні гаї змінювали полянами з дзюркотливими струмками, статуями, павільйонами і альтанками. Кент придумав оригінальні каскади, тривимірні "картини". Будь-яка деталь околиць була уміло вплетена ним в цілісну композицію.

Значною мірою садово-паркове мистецтво зобов'язане також англійському професорові *Рептону*. Найбільш характерною межею його ландшафтних парків є обширні простори, відведені під газони. Красивий

зелений газон з окремими розкиданими по ньому деревами як не можна краще відповідав загальному ландшафту і кліматичним умовам Англії. Характерною межею англійського ландшафтного парку і зараз залишаються смарагдові газони і липи, що пишно розрослися, дуби і в'язи.

В середині XVIII століття знаменитий *Ланселот Браун* перетворив десятки регулярних парків на ландшафтні. Найбільш характерним твором цього архітектора вважається парк замку Бовуд ([Bowood gardens](#)), де використані майже всі його звичайні прийоми. Браун особливу увагу приділяв озерам, створюючи їх за допомогою гребля. Контури берегів здавалися природними, хоча насправді були ретельно продумані та підготовлені в інженерному сенсі. Саму дамбу Браун найчастіше влаштовував так, щоб створити водопад.

Творчість цих і багатьох інших англійських архітекторів, що створювали пейзажні парки, вплинула на розвиток садово-паркового ландшафту низки європейських країн.

Типово англійський парк, без якого сьогодні не обходиться жодне селище (а тим паче місто) - це часто імітація природи, відсутність симетрії, рукотворна "дикість", своєрідна дань історичній моді на ландшафтні парки. Звивисті доріжки оточені плакучими вербами, водоймища з живописними берегами. Популярні елементи сучасного саду: чагарникові живоплоти, рослинні й квіткові бордюри, занижена лінія квітників (значно нижча за рівень доріжок). Поєднання формальних, геометричних садів з пейзажними ділянками створює дивовижні контрасти порядку і уявного хаосу.

Збереження взаємозв'язку з ландшафтною першоосновою, відповідність природним умовам і особливостям є важливим принципом формування ландшафтних об'єктів, якого дотримувалися у Європі. Цей принцип продиктований екологічним підходом і спрямований, у першу чергу, на досягнення стійкості урбанізованого ландшафту за рахунок тієї частки саморегуляції, що забезпечує цю стійкість. У ньому знаходять відображення основні природоохоронні заходи - виявлення елементів

ландшафту, що потребують захисту, при визначенні оптимального використання території, рекультивація, тобто відновлення порушених ландшафтів, компенсація неминучих порушень ландшафту його поліпшенням – зміна рельєфу і водяного режиму шляхом створення захисних насаджень. Відновлювані чи створювані з природоохоронною метою природні елементи міського середовища життєздатні тоді, коли вони є частиною сформованої системи відкритих озелених просторів. Природоохоронні заходи одночасно сприяють виявленню природного характеру території, підкреслюючи її особливості.

Література: 4,5,6,12

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ З ТЕМИ 3 (ЗМ. 3.1.1)

1. Охарактеризуйте прийоми формування ландшафтної композиції в китайському парку.
2. Сформулюйте художньо-образні принципи формування древнього китайського парку.
3. Назвіть основні природні елементи китайського парку.
4. Назвіть основні антропогенні елементи у китайському парку.
5. Охарактеризуйте прийоми формування ландшафту в стилі японського саду.
6. В чому полягають основні відмінності між китайським та японськими садами?
7. У чому полягають основні особливості англійського стильового напрямку в садово-парковому мистецтві.
8. Наведіть історичні приклади поєднання різних стильових напрямків при формуванні парку.

9. У чому різняться прийоми перетворення рельєфу в рамках регулярного і ландшафтного стильових напрямків?
10. У чому полягають відмінності у формуванні водної системи в рамках регулярного і ландшафтного стильових напрямків?
11. У чому різниця між формуванням системи озеленення в рамках регулярного і ландшафтного стильових напрямків.
12. У чому полягають особливості просторово-планувальної організації об'єкта в ландшафтному стилі.
13. Порівняйте художньо-образні особливості китайських і японських садів та парків.
14. У чому полягають особливості поєднання прийомів регулярного та мальовничого (ландшафтного) стилів у формуванні парку.
15. Наведіть приклади застосування стильового напрямку у формуванні сучасних ландшафтних об'єктів.
16. Наведіть приклади застосування мальовничого стильового напрямку у формуванні сучасних ландшафтних об'єктів.
17. Наведіть приклади застосування регулярного стильового напрямку у формуванні сучасних ландшафтних об'єктів.
18. Наведіть приклади поєднання регулярного та мальовничого стильових напрямків у формуванні сучасних ландшафтних об'єктів.
19. Охарактеризуйте особливості творчого підходу до формування паркового ландшафту Л Брауна.
20. Охарактеризуйте особливості творчого підходу до формування паркового ландшафту У. Кента.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

№	Найменування джерела	Найменування ЗМ
О С Н О В Н А		
1	Вергунов А.П., Денисов М.Ф., Ожегов С.С. Ландшафтное проектирование: Уч. пособие для вузов по спец. «Архитектура». - М.: Высш. шк., 1991. - 243 с.	ЗМ 3.1.1
2	Залеская Л.С., Микулина Е.М. Ландшафтная архитектура: Учебник для вузов. – 2-е изд., перев. и доп. – М.: Стройиздат, 1979. - 240 с.	ЗМ 3.1.1
3	Краткий справочник архитектора: Ландшафтная архитектура. Под ред. И.Д. Родичкина. – К.: Будівельник, 1990. – 336 с.	ЗМ 3.1.1 ЗМ 3.1.2
4	Курбатов В.Я. Всеобщая история ландшафтного искусства. Сады и парки мира. – М.: Эксмо, 2007. - 736 с.: ил.	ЗМ 3.1.2 ЗМ 3.1.3
5	Жирнов А.Д. Искусство паркостроения. - Львов.: Высшая школа, 1977. - 208 с.	ЗМ 3.1.2 ЗМ 3.1.3
Д О Д А Т К О В А		
6	Боговая И.О., Фурсова Л.М. Ландшафтное искусство. - М.: Агропромиздат, 1988. - 265 с	ЗМ 3.1.1 ЗМ 3.1.2 ЗМ 3.1.3
7	Горбачев В.Н. Архитектурно-художественные компоненты озеленения городов: Уч. пособие для худож.-пром. вузов и архит. фак. - М.: Высш.шк., 1983. – 207с.	ЗМ 3.1.1 ЗМ 3.1.2 ЗМ 3.1.3
8	Горохов В.А., Лунц Л.Б. Парки мира. – М.: Стройиздат, 1985. – 328 с.	ЗМ 3.1.2 ЗМ 3.1.3
9	Гостев В.Ф., Юскевич Н.Н. Проектирование садов и парков. - М.: Стройиздат, 1991. – 231 с.	ЗМ 3.1.1
10	Николаева Н.С. Японские сады. - изд. Арт-Родник, 2005. – 207 с.	ЗМ 3.1.3

	МЕТОДИЧНА	
11	<p>Методичні вказівки до виконання практичних завдань з дисципліни «Теоретичні й методичні основи архітектурного проектування» (МЗ.1).</p> <p>(для студентів 3 курсу освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр спеціальності 6.120.100. – “Містобудування” напрямку 1201 – “ Архітектура”)</p>	<p>ЗМ 3.1.1</p> <p>ЗМ 3.1.2</p> <p>ЗМ 3.1.3</p>
12	<p>Конспект лекцій з дисципліни «Теоретичні й методичні основи архітектурного проектування» (МЗ.1).</p> <p>(для студентів 3 курсу освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр спеціальності 6.120.100. – “Містобудування” напрямку 1201 – “ Архітектура”)</p>	<p>ЗМ 3.1.1</p> <p>ЗМ 3.1.2</p> <p>ЗМ 3.1.3</p>
13	Слайди (електронна форма) до лекційного курсу	<p>ЗМ 3.1.1</p> <p>ЗМ 3.1.2</p>

Навчальне видання

ДРЕВАЛЬ Ірина Владиславівна

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни *«Теоретичні й методичні основи
архітектурного проектування»* (М.3.1)

для студентів 3 курсу освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр за напрямом
підготовки 6.060102 – “Архітектура” спеціальності “Містобудування”

Відповідальний за випуск: *І. В. Древаль*

Редактор: *О. В. Тарасюк*

Комп’ютерне верстання *Є. Г. Панова*

План 2010, поз. 14 Л

Підп. до друку 8.11.2011 р.

Друк на ризографі

Тираж 50 пр.

Формат 60х84/16

Ум. друк. арк. 2,1

Зам. №

Видавець і виготовлювач:

Харківська національна академія міського господарства,
вул. Революції, 12, Харків, 61002

Електронна адреса: rectorat@ksame.kharkov.ua

Свідоцтво суб’єкта видавничої справи:

ДК № 4064 від 12.05.2011 р.